

Shakespeare másodkézből

Papírtudósok odaadják életüket is annak bizonyítására, hogy Shakespeare műveit nem Shakespeare írta. Mások megélnék Shakespeare-ből. Írnak róla dicsőket, írnak ellene vádiratot, magyarázzák, félremagyarázzák, értékelik és átértékelik. Írnak belőle filmet, bábdarabot, beszélt, táncjátékot.

Shakespeare-t időnként zanzásítják, átkölik, költészetét elregélik prózában, tömegesen hozzáférhetővé laposítják. 1807-ben jelentette meg két kötetben húsz Shakespeare-darab cselekményének kivonatát Charles Lamb, aki elmeháborodott Mary hűgát ápolandó házi elfoglaltságul Shakespeare-átköltő kézművesműhelyt szervezett. Kettesben novellává sűrítették az öt-felvonásosokat, prózává az ötös-ötöfdes jambusokat.

A Lamb-testvérek Shakespeare-meséi közkezen forogtak, akár Cox György, aki tanáros elbeszélő készséggel Homéroszt, Szophoklész meg a többi márványban ácsorgó antikot kézenfekvővé szűrítette. Költészeti útikalauz. Utazza keresztül a költészet birodalmát gyorsan, otthonosan! Tájékoztódjék a talányosan! Utasítsa el magától a többértelműt! Csakis a kőbe véshető, lapidaris egyszerűséget fogadja el!

A leszűkítő torzítások azonban ugyanoly jellemzőek, akár a nagy művészi telitalálatok. Franco Zeffirelli, amikor fölfedezte a veronai szerelmek altestét: ugyanúgy kora ízlésének engedett, mint a Lambek, akik komoly képpel számolgatták Júlia és Romeo szívdobbanásait.

Az Ab Ovo kiadó Shakespeare talentumát apróra váltva adta ki Humphrey Carpenter A gyilkos, a dajka meg a többiek című kötetét. Hat Shakespeare-t mesél maivá az angol szerző. Oldalnézetből mesél. A cselédlépcső felől pletykál a Shakespeare-hősökről. Mellékszereplőktől értesülünk a nagy drámákról. Magánlevelek szűk látószögéből láttatják a széles lendületű meséket. Carpenter maivá tuszkolja a halhatatlan történeteket. A Vízkeresztről szellemeskedve megjegyzi: olyan, mintha egy televíziós sorozat volna.

Amikor Ascher rendezésében a kaposvári Hamlet királynéja elvtársnői műszo rme gallérban ülve vette el a titkár nő trónterembe műanyagtálcán szervírozott duplafeketéjét: a színházi előadás a jelen időt alkalmazta a történelmi múlt helyett. **Eörsi** újrafordítása hasonlóképpen kiszárította Arany János nedvdús költői

képpen kiszárította Arany János nedvdús költői nyelvét bauhausian funkcionális sorokra.

A lengyel világpolgár Jan Kott tanulmányai meglesték az Erzsébet-kori hősoket a házmesterfülkékből. Kott a totalitárius rendszer példabeszédeit olvasta ki Shakespeare Vilmos színdarabjaiból. Kott – korának Charles és Mary Lambjeként – átprofilírozta Shakespeare-t. Hatalmas filológiai apparátussal fölmutatta az I. Erzsébet diktatórikus rezsimje ellen küzdő udvaronc-író. Kott tanulmányai új lendületet adtak a történelmi hitelesség bársonyai és kasírozott kastélyai közé beszorított színházi előadásoknak.

Valamennyi kor magáévá öleli a nagy regéket. Fölismeri bennük önmagát. Kinőttnek érzi a tavalyi Shakespeare-divatot. Páválkodni ön maga Shakespeare-ben föllelt hasonmásával kezd. Hol földfiszíti. Hol lecsupaszítja. Mostanában egyenesen építkezési felvonulási területnek tekintik a shakespeare-i erdőket. Shakespeare-t barkácsolnak abban versengve: ki tud kisszerűbbet, diffamálóbbat ráfogni az avoni hattyúra, ki tud pimfebb heroizmust rálöttyíteni a mai világot jelentő deszkákra. (Megjegyzendő: a szobrásokat már Lenin zavarba hozta. Kicsi, köpcös, kopasz. Tóga helyett zakóban-mellényben. Merőben szoborszerűtlen. Nyikita Szergejevics Hruscsov is kevésbé kívánczott

bronzba vagy márványba. A plasztikában levitézlett a királyi méreteknek. Kiment a divatból a természetével is kiemelkedő személyiség. Sorban jöttek a versbeszedhetetlenek, éremre nem véshető arcélűek. Hiába intett az aranyigazság: sose szavazz 165 centiméternél alacsonyabb politikusra!)

Angliai Erzsébet házi drámaírója embert csinált a hősozokból. A romantika színháza Napóleonhoz mérte III. Richárdot és Lord Byronhoz Rómeót. A századfordulóra fontossá vált a környezet (milieu) és a kellékvilág, a cugehór a valós életet kínálta a verses drámák személyeinek. Jan Kott és sorvezetőjével Peter Brook hazakauluzolta a shakespeare-i hősoket otthonukba. A vadászból megtért Lear a nyirkos avaron át nedvesedett lábát melengette. A nyárközépi álom mesteremberei a szomszédos sarokról ugrottak a tisztásra Pyramus és Thysbét próbálni. A Katona József Színházban Julius Caesarból Gyula császár lett. Hornra redukálták az antik tragédiát.

Napjaink színházi rendezői sorra alálicitálnak. Pályatévészett étermi kenyereslányok és színházi hatalomra ácsingózó kifutófiúcskák állítják színre a kerti törpék világát. A klasszikus igazság mára így érvényes: kisszerű kisszerűt kedvel. Kinek Shakespeare – kinek kivonata. Kinek a Lear király – kinek Humphrey Carpenter.

Carpenterizálni vagy lambizálni a nagy agolt ugyanazzal a lendülettel és indítatással teszük, mint napjaink piszkos lábú Yorkjai és zsíros hajú Lancesterei. A Titus Andronicus szereplői megisszák gyermekük véré. A mai Shakespeare-ekben csupán a betálatlalt kézmosóvizet. Júlia mérget ivott, átértelmezői sert vedelnek. Lady Macbeth megroppant lelkiállapotban szakadatlan kezét mos véres tetteit eltüntető. A mai Shakespeare-rendezők mossák kezüket. A dán trónörökösnek megjelenik édesapja szelleme, hogy figyelmeztesse kötelességére. A mai színházi rendezők zömének minden kézzel megfogható, köznapi, közmondásszerűen áttekinthető. Semmi szellem nem jelenik meg nekik. Az Othellóban a ciprusi tengeri viharhoz a játéktérbe behoztak egy lavórt, modellhajóval. Korszerűen kisszerű. Mutyi-modern. Tragédia a lomtarban. Second-hand Shakespeare. Ószeresvilág... Ószeresnek áll a világ.

Molnár Gál Péter